

El simposi i la raó d'estat

Joan Ramon Resina

El més curiós del simposi «Espanya contra Catalunya, una mirada històrica (1714-2014)», organitzat pel Centre d'Història Contemporània de Catalunya fou la polèmica que l'envoltà ja des d'abans de la inauguració. L'agror de les invectives contra l'entitat organitzadora i la desqualificació cega dels participants, la majoria d'ells amb una reconeguda trajectòria professional, posà en evidència la nul·la disposició a la comprensió o al debat legítim. I el fet que aquestes reaccions sortissin, sobretot, del govern de l'estat i dels seus mitjans oficials i oficiosos manifestava un cop més l'exhauriment de la democràcia que, amb més o menys dificultat, Espanya ha assajat durant els darrers trenta anys i escaig. L'experiment, visiblement, ha fracassat. No faig una declaració amb intenció polèmica. És la trista constatació d'un deteriorament que està arribant a les darreres conseqüències i es manifesta rutinàriament a les capçaleres dels diaris. Les males notícies sobre la salut democràtica d'Espanya ja gairebé no sorprenen ningú. Fins a aquest punt ens han habituat a la degradació d'un ideal polític.

I és que, sense disposició a escoltar les raons de l'altre o negant d'antuvi que en pugui tenir, la democràcia és impossible. No n'hi ha sense capacitat per refredar les passions i deixar una escletxa a la persuasió. Ni on manca la voluntat de negociar la veritat a partir dels fets. Aleshores, usurpar-ne el nom sense complir-ne els requisits comporta una doble vergonya: la del dogmatisme de la força i la de disfressar-lo amb protestació de principis que la mateixa força, traduïda en arrogància, ofèn a cada pas.

Amb les reaccions de ministres i personatges públics al simple anunci del simposi, quedava palès que a Espanya, si més no en aquests medis, no hi ha disposició a escoltar. Cap d'aquestes persones ha fet gala de cautela, ni de prudent expectativa davant el compromís implícit dels conferenciants a substanciar la tesi proposada. I si això és greu en qualsevol cas, en aquest ho és encara més perquè dinamita els ponts del diàleg i esgarria la llibertat d'expressió. Ja no es pot seguir dissimulant. L'actual govern ha liquidat la democràcia. Ho ha tornat a demostrar en aquest afer per boca dels ministres d'àrees centrals a la maquinària de l'estat, els quals, sense dignar-se a participar en el debat d'idees, han pretès guanyar-lo expeditivament desacreditant l'adversari. I dic adversari perquè així és com el govern va decidir tractar una institució prestigiada

Joan Ramon Resina és catedràtic de Cultures Ibèriques i Llatinoamericanes, i de Literatura Comparada, a la Stanford University, on és també director del Programa d'Estudis Ibèrics.

i uns professionals que, amb la circumspècció pròpia d'aquests fòrums, hi presentaven el fruit de la seva erudició.

Hauria d'alarmar-nos més l'intervencionisme estatal en cada cop més terrenys de la vida de les persones. Ja era prou feixuc que un ministeri que actua amb caràcter de monopoli determinés els principis formatius dels futurs ciutadans. D'on li ve a un ministre posat per un partit polític el dret a triar els continguts, trepitjant quan cal, i també quan no cal, la voluntat de les comunitats educatives? Em refereixo, en primera línia d'escàndol, a aquelles que, pel fet de tenir una llengua i una història diferenciades, disposen nominalment de competències exclusives en matèria didàctica. És saviesa popular que «feta la llei, feta la trampa», i segurament la dita sigui aplicable universalment. Però a pocs països es veurà que el primer a enginyar la trampa contra la llei sigui el mateix poder legislatiu. A Espanya, i ara parlo de la que sovint s'exalça com a estat de dret, la llei fou burlada ben aviat amb l'ús alternatiu de la maquinària legal i la perversió del llenguatge. ¿Què vol dir «competències» i què vol dir «exclusives», quan l'estat promulga normatives per recuperar-les, que no troben un topall en els estatuts autonòmics ni un criteri dissuasiu en el Tribunal Constitucional? Per aquest camí, encetat ben aviat pels socialistes amb la LOAPA, s'arriba en pendent involutiva a la llei promulgada pel senyor Wert. Si això ja era greu, el mal s'aprofundeix quan un govern viola repetidament i a consciència la segregació de poder teòric i poder executiu pròpia dels règims il·lustrats. Una concepció pre-il·lustrada de la cultura com a branca ideològica de l'estat explica les declaracions fetes a cremadent pels ministres d'Exteriors i de Justícia en referència al

simposi d'historiadors. Abans que se celebrés, José Manuel García-Margallo dictaminà que el simposi era «una flagrant falsificació de la història» i els historiadors que hi participaven uns «pseudohistoriadors nacionalistes excloents». Alberto Ruiz Gallardón, pronosticant amb la mateixa traça, afirmava que tot plegat és «un retrocés intel·lectual històric». Això, dit en referència a professionals de la talla de Jaume Sobrequés, Josep Fontana o Antoni Furió. I, recordem-ho encara, etzibat sense respectar persones o arguments.

Jo no entraré en el detall de les intervencions dels historiadors, en primer lloc perquè no en sóc, i en segon lloc perquè s'hi pot accedir per internet i cal esperar que aviat es publiquin en paper imprès. Qui s'interessi pel tema, podrà fer el que no han fet els senyors ministres: informar-se i jutjar serenament, per aquest ordre. Sense entrar doncs en el detall ni atrevir-me a ratificar l'exactitud de cada informació, puc dir honestament que les conferències que vaig poder seguir a la xarxa em semblaren d'una erudició impecable, documentada, i m'atreviria a dir que irrefutable en els fets tant com en les conclusions. Caldria afegir que aquestes ni comporten cap novetat ni provoquen sorpresa a un lector mínimament informat. Per poc que hom conegui la història de Catalunya i de València (deixem l'expressió «Països Catalans» per al dia que els valencians prenguin consciència del que els estan fent i es retrobin amb la seva història), sap que la Guerra de Successió, una guerra d'equilibris en el domini europeu, era, en el pla peninsular, la lluita per la pervivència o la supressió de les sobirania dels antics estats de la corona d'Aragó. Que un cop vençuts, aquests estats fossin assimilats a una única sobirania de matriu

castellana no sembla interpretable en el sentit d'una liberalització o un progrés, com repeteixen historiadors compromesos amb la lògica centralista (historiadors que són nacionalistes, però no per això pseudohistoriadors). En tot cas, hauria estat un progrés per al centralisme i per a l'absolutisme, així com per a la burocràcia estatal, que no sols es «racionalitzava», sinó que ampliava el clientelisme burocràtic de la cort en eliminar les traves d'estrangeria per als càrrecs públics i l'idioma català per als usos legals. Exactament les condicions que encara avui, i malgrat la cooficialitat de la llengua, n'impedeixen l'ús en la funció pública que depèn de l'estat i converteixen els territoris assimilats ara fa tres segles en destí d'una classe funcional sense comprensió del país on exerceixen els seus càrrecs sovint amb mentalitat de *corregidores*.

Que la guerra no era una simple qüestió de famílies dinàstiques sinó entre concepcions de l'estat, ho deia diàfanament el mateix decret de Nova Planta del 1707 per a València i Aragó. Felip V hi reduïa aquests regnes a les lleis de Castella, on la paraula «reduir» tenia el significat metafòric de «sotmetre» i el literal d'«empetidir», i el que s'empetitava fins desaparèixer eren les llibertats i l'autogovern d'uns estats que al començar el segle XVIII subsistien en una relació de pactes bilaterals amb la corona. El setembre de 1714, amb l'ocupació de Barcelona i l'abolició de les institucions catalanes, el duc de Berwick va instituir una Junta per governar el Principat d'acord amb les lleis de Castella. Amb la desaparició de la monarquia horitzontal, basada en la coordinació de diverses sobiraniaes, i la seva substitució per una monarquia vertical, absoluta, es creava l'Estat espanyol. Sorgia l'Espanya centralitzada i basada en

institucions castellanques, tal com l'entenen avui la major part dels polítics, historiadors, juristes i, decisivament, els membres del Tribunal Constitucional. Tots ells són els gossos guardians d'una concepció de l'estat marcada a ferro en el cos social i en el subconscient dels ciutadans. Aquesta idea de l'estat, concebuda a partir de la subjugació d'uns territoris, la consagra una constitució que, no debades, fou acomboidada per l'exèrcit vencedor de la Guerra Civil. És en aquest document, solemnitzat i festivat amb onomàstica pròpia, que els hereus d'aquella victòria pretenen fundar la convivència futura a imatge de la passada.

Aquesta idea d'Espanya no era exclusivament borbònica. Al segle XVII ja l'havia concebut i intentat executar el comte duc d'Olivares, provocant una altra guerra del regne de Castella contra Catalunya en nom de la monarquia comuna. Si es comprèn –i els fets ho avalen– que per instaurar aquella idea d'una Espanya sota domini castellà calia derogar Catalunya com a entitat política i cultural, aleshores s'ha d'admetre que el títol del simposi era just. No hi ha cap excusa per resistir-s'hi. La idea d'Espanya, o més exactament de règim monàrquic, que defensaven els austríacistes catalans i valencians no era la de l'estat nacional, les bases del qual posarien precisament els decrets de Nova Planta. Res més fals doncs que afirmar que la Guerra de Successió no passava de ser un conflicte dinàstic entre espanyols. Catalans, aragonesos, valencians i mallorquins s'hi jugaven la sobirania i les constitucions davant una Castella que, amb l'ocupació militar i el previ desballestament del dret i les institucions d'aquells territoris, s'apropiava de la noció territorial d'Espanya i la posava al seu servei. Fins ara.

Torno a dir que no em competeix analitzar els continguts de les ponències, ni tampoc veig la utilitat de fer-ho. N'hi ha prou amb constatar-ne l'ortodòxia dins el marc de la prestigiada historiografia catalana, tant si el referent és l'anomenada (amb mala intenció) historiografia romàntica de Ferran Soldevila com la que s'inspirava en l'escola francesa dels *Annales*, amb Vicens i Vives al capdavant, com l'economicista, que rebé un gran impuls amb els plantejaments marxistes de Pierre Vilar i que, pel que fa a la Guerra de Successió, produí estudis de consideració com els d'Ernest Lluch. Tot plegat abocà, pel mètode i la competència, a una historiografia de gran nivell, magníficament representada en el simposi. Que aquesta historiografia rarament coincideixi amb la historiografia espanyola ni en rebí el reconeixement apropiat, és un fort indicador que els terrenys respectius estan acotats. Una tal diferència historiogràfica obeeix a diferències polítiques, efectivament, però ens equivocaríem si creguéssim, com els ministres citats, que es tracta de polítiques puntuals, referides a miops estratègies de partit. Al contrari, la visió històrica d'aquesta península està dominada per polítiques de llarg recorregut, que tenen els seus orígens respectius en aquella guerra que fou l'origen de l'Espanya estat i la fi (provisional?) dels estats catalans, o si ho prefereixen, dels regnes de València, de Mallorca, i del Principat de Catalunya. Dit d'una altra manera, si la Guerra de Successió hagués acabat en victòria austriacista, Espanya no s'hauria fet contra Catalunya. Probablement ni tan sols existiria en el sentit que li donen els que la invoquen com a estructura nacional.

No sóc tan il·lús, però, per creure que pugui argumentar-se una veritat històrica

a partir de la pura virtualitat, o que valgui la pena esmerçar ni un minut a especular sobre el que hauria pogut ésser i no ha estat (aquella *Espanya que no pudo ser*, a la qual dedicà un llibre l'historiador Antoni Jutglar). Però amb el mateix sentit de la realitat cal reconèixer que l'Espanya realment existent no ha estat mai ni és ara una comunitat de convivència que unes insensates minories nacionalistes –catalans i bascos, bàsicament– posen en perill. No, la convivència l'ha impedita sempre una mirada vertical i reduccionista sobre aquestes realitats, una mirada que des de fa tres segles construeix la seva visió unitària i la seva ortodòxia de superioritat històrica (ara també moral) damunt la reducció física i l'anorreament polític d'unes entitats prèviament existents. Des de la seva perspectiva ha de semblar evident que l'obstacle a la convivència és la insistència d'uns pobles, que haurien d'estar definitivament assimilats, a conservar el que han pogut de la seva memòria històrica, malgrat els càstigs exemplars, les successives destruccions de documentació i la substitució de la història pròxima i viscuda per una de remota i construïda. És natural que aquesta memòria irrieti els qui havien apostat per extingir-la, perquè exposa les seves mentides oficials a la llum solar de la raó escrupolosament documentada, una raó que, a més, té la força d'actualitat dels fets presents o recents i en memòria de tothom.

Diguem-ho tot. El drama de Catalunya ha estat ser una peça poc preuada damunt l'escaquer internacional, un peó a cremar en ares d'una partida més ambiciosa. No cal remuntar-se a Felip IV i el tractat dels Pirineus, que cedia a França la Catalunya interpirinenca, i que amb la pèrdua de Portugal desbaratava per sempre més la integritat peninsular que encara invoca la dreta

espanyola. N'hi ha prou amb recordar que la sort de Catalunya la decidí l'atzar de la mort de l'emperador Josep I d'Àustria i el sobtat accés al tron de l'arxiduc Carles, que decantà Anglaterra a favor d'un espai borbònic europeu. Anglaterra féu finta de salvaguardar el futur de Catalunya en el Tractat d'Utrecht, però no pogué peça quan Felip d'Anjou, ja definitivament Felip V d'Espanya, abolí les constitucions, desencadenà una ferotge repressió dels territoris que declarà rebels –assentant un omínós precedent– i deshonrà els protocols de la guerra de l'època, torturant, fent arrossegar per un cavall, decapitant i esquarterant públicament el cos del general Moragues, i exposant-ne el cap durant dotze anys en una gàbia de ferro al Portal de Mar. Així es marcava a foc l'enemistat reial en la memòria dels catalans, erigint aquella calavera en macabre monument del càstig infligit. Dotze anys d'una ferida oberta i exposada a la inclemència dels elements és prou temps perquè la carn s'hi podreixi. I efectivament, la podridura d'aquella victòria va entrar tot seguit en el flamant Estat espanyol de nova planta i ha podrit després totes i cada una de les victòries subseqüents. Cada vegada que Espanya creu bastir un «Nuevo Estado», ja sigui amb la República, amb la Restauració, amb el franquisme, o amb el constitucionalisme monàrquic, la voluntat de reduir Catalunya, d'escapçar-ne les possibilitats, de limitar-ne la influència, hi entra més o menys dissimuladament. I sempre arriba un moment que la ferida supura, les bones paraules es demostren buides, i l'estat que havia de ser definitiu es torça i entra en descomposició. Ni podrà ser d'una altra manera mentre a la base de cada refundació hi hagi el cap purulent del general Moragues, esdevingut símbol de moltes altres

iniquitats. Aquell cap, tan eloqüent de les intencions d'aquell monarca, l'estàtua del qual, amb idèntica eloqüència, presideix la Plaça Major de Madrid, avui parla per boca de la història, i el seu testimoni no és grat als qui encara triomfen amb aquella decapitació.

No m'entretindré a discutir amb els que, incapaços de rebatre els fets, han atacat el simposi sortint, com diuen ells, *por los cerros de Úbeda*. Ignoro si a Úbeda hi ha els esmentats accidents geogràfics. En canvi, sí que sé que deslegitimar el caràcter «científic» (aquest adjectiu tan inapropiat en ciències socials sols l'invoco aquí com a reflex mimètic de l'argot ministerial) del simposi criticant que s'hi parlés d'una realitat històrica canviant com és Espanya és un subterfugi vergonyant, d'historiador amb mala consciència. I encara més quan qui el practica és l'autor d'un llibre que personalitza i fins i tot santifica la nació en qüestió en el títol mateix, per més irònic que es pretengui. Entenguem-nos. Els qui fan valer el nom d'Espanya per defensar interessos de tota mena en el concert internacional de les nacions; els qui escriuen històries d'aquesta entitat política; els qui la invoquen per fer prevaldre un interès dit general per sobre dels interessos d'altres segments d'humanitat forçosament enquadrats dintre d'aquella suposada generalitat d'interessos; els qui, en definitiva, justifiquen de paraula o tàcitament l'exercici del poder en nom d'una continuïtat històrica que precisament els catalans han combatut en diverses conjuntures, tots aquests i d'altres que no anomeno per no allargar més un paràgraf prou llarg, no estan autoritzats ni èticament ni intel·lectualment a invocar la inestabilitat de la història i la permuta dels seus actors per desactivar la responsabilitat

inherent a un mot tan eficaç socialment i políticament com ho és el nom d'una nació. Al cap i a la fi, si persones tan doctes ens oposen als pobres mortals la seva inexpugnable coneixença de les causes històriques, nosaltres sempre podrem respondre que el que de veritat ens importa són els efectes que en patim.

Una institució acadèmica digna d'aquest adjectiu ha de regir-se pels protocols universals en aquest àmbit. I el mateix cal exigir als polítics que s'hi aventurin. El protocol més bàsic requereix escoltar l'exposició del pensament aliè abans de plantejar les objeccions del cas, fonamentant-les amb raonaments o informacions comprovades. No són acceptables les intervencions irades, els atacs contra la persona, bescantar les qualificacions o menystenir els mèrits com a alternativa a debatre les idees. Que

representants de l'estat es personin de dos en dos, com la guàrdia civil, practicant l'intervencionisme més descordat dóna fe de la tendència irrefrenable d'aquest estat a caure en el totalitarisme. El que aquestes intervencions aconseguen és patentitzar més enllà de les paraules allò que aquestes voldrien negar. Perquè si l'estat sent la necessitat d'invocar la seva legalitat per controlar un suposat desordre acadèmic, no pot evitar posar en evidència que sense atacar unes determinades institucions no és capaç d'imposar-se. I aleshores confirma allò mateix que malda per desmentir. En realitat, l'estat agafa el rave per les fulles, perquè si creu que podrà restablir la convivència sense fer justícia a la història, es troba al capdavant que l'ordre que pugui imposar a contracor de les voluntats no li serveix per governar. □